

DE
GAVE STAD

PALLENSTEIN

*Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer*

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

DE
GAVE STAD

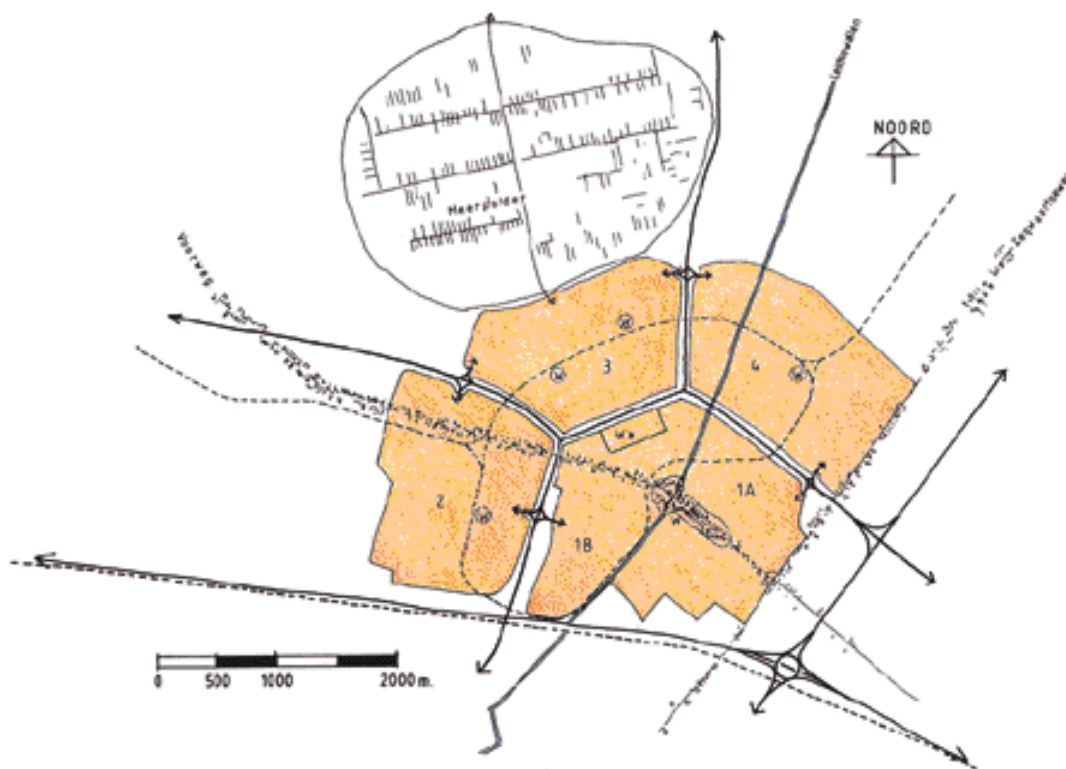
PALLENSTEIN

Cultuurhistorische Verkenningen
van de wijken
in
Zoetermeer

Zoetermeer
als staalkaart
van
naoorlogse stedenbouw
en
architectuur

INHOUD

Vooraf	1
Ontwikkeling van Palenstein	3
De historische infrastructuur	5
De ruimtelijke opzet	7
Groen en water	13
Bebouwingsbeeld	15
Architectuur	17
Recente ontwikkelingen	21
Bijzondere kwaliteiten	23
Conclusie	25
Bronnen en literatuur	27

Structuurplan 1968 Zoetermeer 'De Compacte Stad'.

De stad bestaat uit 4 quadranten:

- 1A Palenstein
- B Driemanspolder
Dorp
- 2 Driemanspolder-West (Meerzicht)
- 3 Noordwestwijk (Buytenwegh de Leyens)
- 4 Noordoostwijk (Seghwaert)

Het besluit van de Tweede Kamer in 1962 om Zoetermeer te laten uitgroeien tot een stad van 100.000 inwoners om zo een bijdrage te leveren aan het oplossen van de Haagse woningnood had ingrijpende gevolgen. Een klein dorp van ongeveer 7.500 inwoners explodeerde in enkele decennia tijd tot een stad van grote omvang. Het Structuurplan Groot Zoetermeer waarin het hele proces is vastgelegd, was in 1965 klaar en werd in 1968 vastgesteld.

Uitgangspunt van het Structuurplan is een compacte stad, bestaande uit vier woonwijken rond een stadscentrum. Het eerste quadrant bestaat uit de wijken Dorp, Palenstein en Driemanspolder. Het plan is geënt op het functionalisme dat zich baseert op het principe van een scheiding van de functies wonen, werken, winkelen en recreatie en een concentratie van de wijkvoorzieningen.

Een stelsel van hoofdwegen in de vorm van een H-structuur ontsluit de wijken voor autoverkeer en geeft tevens aansluiting op de wegen naar Den Haag, Leiden, Delft en Rotterdam. Men beoogde met deze wegen de wijken te vrijwaren van doorgaand verkeer. Erlangs projecteerde men zones met niet-woonbestemmingen. Door de aanleg van de Zoetermeerlijn (de sprinter) vanaf 1972 is Zoetermeer via het spoor rechtstreeks verbonden met Den Haag en zijn de wijken ook onderling bereikbaar. De lijn was oorspronkelijk als lus rondom het stadscentrum gedacht, maar door de lus om te klappen kon ook het stadscentrum zelf worden aangedaan. Zo ontstond een duidelijke structuur conform het stedenbouwkundige uitgangspunt dat de autowegen buitenom lopen en het openbaar vervoer binnendoor, die nog steeds goed herkenbaar is.

Het oude nederzettingspatroon van het dorp Zoetermeer is ingesloten in deze nieuwe structuur. Echt rekening is hiermee bij de planontwikkeling niet gehouden. Een gebrek aan onderlinge afstemming heeft ervoor gezorgd dat de nieuwe structuur op diverse plaatsen het oude patroon onderbreekt. De nieuwe ideeën betekenden zelfs bijna het einde van de gehele Dorpsstraat. Op wijkniveau diende volgens het Structuurplan een zo volledig mogelijk pakket aan voorzieningen tot stand te worden gebracht. De winkels werden geconcentreerd in wijkwinkelfuncties. Die functie zou de Dorpsstraat krijgen voor de bestaande kern met de uitbreidingen Palenstein en Driemanspolder. Maar zo stelde men, 'het behoeft weinig betoog, dat de Dorpsstraat in haar huidige vorm minder geschikt is om de haar toegedachte functie te vervullen. Wil op deze plaats een wijkwinkelfunctie tot stand komen, dan moet een ingrijpende reconstructie noodzakelijk worden geacht.' De oude bebouwing moest worden geamoveerd en alleen de locatie van de Hervormde Kerk en min of meer het westelijke deel bleven intact. Deze visie past perfect in de geest van die tijd van doorbraken in bestaande steden en sloop van wat nieuwe ontwikkelingen in de weg stond, zonder veel oog voor de kwaliteit van het bestaande dat vaak alleen maar als hinderlijk en ouderwets werd gezien. Gelukkig keerde het tij, en de Dorpsstraat bleef met haar historische bebouwing behouden.

De galerijflats bepalen voor een belangrijk deel het gezicht van Palenstein.

De structuur van de Palensteinse Polder is niet in de verkaveling en blokpatronen van de wijk terug te vinden.

De oriëntatie van de woningen is voornamelijk op de zon gericht.

'In het jaar 2000 zal de kroniekschrijver over Groot-Zoetermeer ongetwijfeld uitvoerig aandacht schenken aan het jaar 1966. Immers voor Zoetermeer zal 1966 de geschiedenis ingaan als het jaar waarin eerste palen werden geslagen; met andere woorden toen werd een daadwerkelijk begin gemaakt met de bouw van woningen voor een stad van 100.000 inwoners.'

(Burgemeester H.G.I. van Tuyll van Serooskerken, 1967).

Het 'daadwerkelijke begin' ligt in Palenstein. Hier werd in maart 1966 de allereerste paal geslagen voor de uitbreiding van Zoetermeer, een maand eerder dan in de tegelijk geplande wijk Driemanspolder.

In beide wijken komen de algemene ideeën uit de jaren zestig duidelijk tot uitdrukking: rationalisatie en schaalvergroting als gevolg van de vraag hoe grote groepen mensen op verantwoorde wijze te huisvesten; een vraag die al voor de tweede wereldoorlog speelde. Vooral de jaren zestig zijn het tijdperk van de grootschaligheid. Nieuwe industriële bouwmethoden maakten grote bouwstromen in de volkshuisvesting mogelijk. Door de nadruk op kwantiteit werd de woningbouw lopende bandwerk, waar steeds dezelfde standaardwoningen afrolden.

De eerste schaalvergroting in de vorm van gestapelde woningen deed in Zoetermeer aarzelend zijn intrede in het eerste uitbreidingsplan Dorp uit de jaren vijftig. Deze ontwikkeling zette zich door in Palenstein en Driemanspolder met de bouw van langgerekte galerijflats en torenflats.

Palenstein verrees ten noorden van de oude dorpskern in de Palensteinse Polder. De toestemming om dit natte gebied in te polderen en droog te maken werd in 1759 verleend. Eind 1762 was het karwei geklaard. De polder is genoemd naar het woonhuis van de ambachtsheer, het Huis te Palenstein dat aan de Dorpsstraat stond. De ambachtsheer, Joan Osy, had de droogmaking van de polder voor tweederde gefinancierd.

In de stedenbouwkundige planvorming werd, zoals gebruikelijk voor de jaren zestig, nauwelijks rekening gehouden met de inpassing van cultuurhistorische elementen. Daarom zijn in de wijk zelf geen onderdelen meer uit het vroegere polderlandschap terug te vinden. De nieuwe verkaveling staat diagonaal op de oude verkavelingsrichting die haaks op de Zegwaartseweg stond. Wel zijn de oude dijklichamen met de vaarten en wegen nog aanwezig die de wijk aan drie zijden omsluiten.

De historische Zegwaartseweg met wetering vormt een van de begrenzingen van Palenstein.

Scheiding van de hoog- en de laagbouw. Door de laagbouw vanuit het zuiden en de hoogbouw vanuit het noorden te ontsluiten is er in het groene middengebied met de scholen en speelvoorzieningen geen doorgaand autoverkeer.

Aan de westzijde bevindt zich de Leidsewallenwetering. De Leidsewallen vormden van oorsprong een waterkering voor de vroegere Zoetermeerse ontginningen. Het doel van de eerste ontginningen, vanaf ongeveer het jaar 1000, was het verbouwen van koren en het turf steken voor eigen gebruik. De Leidsewallenwetering sloot oorspronkelijk aan op de molengang aan de Slootweg, maar werd door uitbreiding van de Zoetermeerse Plas aan het eind van de jaren tachtig van de twintigste eeuw abrupt afgebroken ter hoogte van de Behrenslijn in Noordhove. Eeuwenlang hebben de Leidsewallen samen met de Delftsewallen de grens gevormd tussen Zoetermeer en Zegwaard.

De Zegwaardseweg die de wijk aan de oostkant afsluit, werd waarschijnlijk in de eerste helft van de dertiende eeuw aangelegd. De weg fungeerde als hoge dijk en feitelijke landscheiding of waterkering tussen de hoogheemraadschappen Rijnland en Schieland. De wetering, de ringvaart ernaast, werd na de droogmaking van de Palensteinse Polder gegraven ten behoeve van de scheepvaart en om het veen in de dijk nat te houden. Met de aanleg van de Australiëweg, een onderdeel van de H-structuur, werd de ooit kaarsrechte eindeloze Zegwaardseweg voor het eerst onderbroken.

Van de Schinkelweg aan de zuidkant dateert de oudst bekende vermelding uit 1449. Een schinkel of schenkel is een dijk die een hoek maakt met een bestaande dijk. De bestaande dijk waar de Schinkel in de middeleeuwen tegenaan werd gelegd, was de Zegwaardseweg/Rokkeveenseweg. Pas rond 1900 ontstond er bebouwing langs de Schinkelweg. De huizen die er nu staan aan de overzijde van Palenstein dateren voor het overgrote deel uit de periode 1890-1910. De vaart langs de Schinkelweg ligt in het verlengde van de Buurvaart langs de Dorpsstraat en mondt uit in de Zegwaardsewetering.

*De laagbouwwoningen worden op de korte zijden afgesloten door garages waardoor een U-vormig patroon ontstaat.
(Van Lodensteinstraat).*

*De woningen aan de Van der Werffstraat.
Op de voorgrond de huizen aan het Douzapad,
op de achtergrond de Zegwaartseweg (1972).
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

De stedenbouwkundige opzet van Palenstein is van de hand van de werkgroep ontwikkeling Zoetermeer, die uit drie stedenbouwkundigen bestond: S.J. van Embden, Rein H. Fledderus en W.F. Schut. Het uitgangspunt was hoogbouw aan de noordkant, de kant waar Zoetermeer verder zou worden uitgebreid en laagbouw aan de zuidkant als overgang naar het oude dorp. De ontsluiting vindt plaats via brede doorgaande ringwegen en smalle buurtstraten.

Palenstein heeft een duidelijke omgrenzing: aan de west-, zuid- en oostzijde door historische dijken met weteringen erlangs, aan de noordzijde door een onderdeel van de H-structuur, de Australiëweg. De historische dijken zijn door de lage bebouwingsdichtheid en de aard van de beplanting goed herkenbaar. Ook binnen de wijk zijn onderling door de ringwegen sterk afgebakende deelgebieden te onderscheiden: de kern met flats en eengezinswoningen, de scholenhoek met daarvan een door de sprinterlijn afgesneden gebied met flatbebouwing en een groene zone met enkele voorzieningen in het noorden, en het wijkpark met twee torenflats langs de Zegwaartseweg.

De bouw van Palenstein begon op 22 maart 1966 door het slaan van de eerste paal voor 348 woningwoningen aan weerszijden van de Van Diestlaan. Hierop volgden in 1967 onder meer 209 zogenaamde 'Fort'-woningen. Zij ontleen hun naam aan het standaardsysteem, waarmee zij zijn gebouwd, het Fort montagesysteem uit Woudrichem. Ruim de helft daarvan zijn drive-in woningen, waarbij de garage in de onderbouw is opgenomen.

De laagbouw bestaat voor het grootste deel uit geschakelde tweelaags woonhuizen met kap. Zij zijn in een stempelpatroon van lange rijen evenwijdig of haaks op elkaar gesitueerde blokken gebouwd waarbij open en halfopen bouwblokken elkaar afwisselen. De halfopen bouwblokken worden op een van de korte zijden afgesloten door garages zodat een U-vorm ontstaat. De aanleg is traditioneel met de voorgevels aan de straat en de tuinen aan de achterzijde.

Langs de randen van de historische dijken zijn de verkaveling en de bebouwing anders. De groepering is lossier en de traditionele kappen worden afgewisseld met platte daken. Een eenheid hierbinnen vormen de woningen aan de Van der Werffstraat die rond een pleintje zijn gesitueerd. Doordat de woningen ten opzichte van elkaar verspringen is daar een open en levendige structuur ontstaan.

Nog in hetzelfde jaar dat men was gestart met de bouw van de eengezinswoningen werd in november de eerste paal geslagen voor de hoogbouw die het gezicht van Palenstein en van heel Zoetermeer zou gaan bepalen. Het betreft de start van vier blokken galerijflats,

*Galerijflat aan de Florens van Brederodelaan.
Langgerekte galerijflats fungeren als scherm voor de laagbouw erachter.
De hoogbouw vormt de overgang naar het nieuw te bouwen Zoetermeer aan de noordzijde,
de laagbouw sluit aan aan de kleinschalige bebouwing van de oude kern in het zuiden.*

*Het winkelcentrum aan het Croesinckplein.
Rechts een supermarkt, links de torenflat met de kantorenonderbouw, de Witte Brug.
Het middendeel van het plein doet dienst als parkeerplaats.
Op de achtergrond één van de geknikte galerijflats.*

ieder met tien woonlagen, die door Intervam NV, een dochter van de Hollandse Betongroep, zijn gebouwd. Een jaar later bouwde aannemer EBA NV er nog eens vier blokken van tien lagen bij. Deze flats fungeren als een scherm voor de laagbouw erachter en nemen een relatief klein oppervlak van de wijk in beslag. Ze zijn in twee clusters in een vast patroon gegroepeerd. Beide clusters bestaan uit twee geknikte flats en twee korte blokken. Achter de galerijflats liggen openbare groengebieden, aan de voorzijde wordt geparkeerd. De Ambachtsherenlaan fungeerde aanvankelijk als binnenring langs de galerijflats. Deze route is later onderbroken door groenstroken.

Als extra accent werden vier torenflats van twintig lagen aan de Van Aalstlaan en het Croesinckplein toegevoegd die als oriëntatiepunten binnen en buiten de wijk fungeren. Voor de torenflats aan de Van Aalstlaan werd de eerste paal geslagen in 1968. Zij werden in 1970-1972 opgeleverd. In 1972 verrees aan het Croesinckplein de vierde flat. Deze bestaat uit zeventien lagen op een kantooronderbouw van drie lagen (de Witte Brug genaamd) en vormt onderdeel van het winkelcentrum.

Middenin de wijk, als scheiding tussen de hoogbouw en de laagbouw, ligt het Rakkersveld, een groene zone met drie scholen, een gymnastieklokaal, een jongerencentrum, een buurtcentrum en speelvoorzieningen. Door het gebied loopt een singel.

Het winkelcentrum van de wijk bevindt zich aan het Croesinckplein dat aan de ringweg Du Meelaan/Van Aalstlaan grenst en daarvan gescheiden is door een waterpartij. Het plein wordt aan drie zijden omsloten door bebouwing waarin winkels, kantoren en woonflats zijn ondergebracht. De vierde zijde wordt begrensd door een van de acht galerijflats. Het plein is ingericht als parkeerplaats. Terzijde bevindt zich aan het water een klein (verloederd) terras. Een loopbrug over de Du Meelaan vormt een verbinding met het sprinterstation Palenstein.

Langs de Osyiaan aan de zuidkant liet de Hervormde Gemeente Zoetermeer in 1969/1970 een kerk bouwen om de verwachte groei van de kerkelijke gemeente door met name de bouw van Palenstein te kunnen opvangen. De kerk kreeg de naam het Kruispunt. Later werd het Kruispunt, een ontwerp van architect J. Kruger uit Voorburg, verkocht aan de Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen (de Mormonen) en in 2000 afgebroken. De Mormonen realiseren momenteel op deze locatie een nieuw kerkgebouw. Even verderop, op de hoek van de Osyiaan en de Du Meelaan vormt een bejaardenhuis, het Huys te Palensteyn aan de Schoutenhoek uit 1971, een aparte enclave. De woningen zijn aan hofjes gegroepeerd in gebouwen van zes tot twee lagen. Karakteristiek is de schuine gevel die ontstaat door het terugspringen van iedere bouwlaag.

Het sprinterstation Palenstein is door middel van een loopbrug over de Du Meelaan verbonden met het winkelcentrum aan het Croesinckplein.

Het Van Doornenplantsoen schermt Palenstein af van het doorgaande verkeer op de Australiëweg.

In het noorden van de wijk ligt langs de Australiëweg in het Van Doornenplantsoen een strook met scholen, de scholenhoek, als één van de voorzieningenzones die het wegensysteem van de H-structuur van het woongebied moet afscheiden.

Het gebied in het noordoosten tussen de Van Aalstlaan en de Australiëweg zou oorspronkelijk groen blijven, maar is toch gedeeltelijk bebouwd met een garagebedrijf, PTT-centrale en een rouwcentrum.

In latere jaren volgden nog enkele flats: een terrasvormige flat aan het Douzapad (1978), een flatblokje op de hoek van de Schoolstraat en de Van Diestlaan (1982) en twee flats van vier bouwlagen en een flat van acht bouwlagen uit 1985 tussen de scholenhoek en de Du Meelaan.

Naar ontwerp van architect W. Davidse uit Den Haag werden in 1978 aan het Douzepad 26 terraswoningen gebouwd. De verspringende bouwvolumes staan in contrast met de strenge massaliteit van de flats uit de jaren zestig en tonen de omslag naar het kleinschaliger bouwen in de jaren zeventig.

Tussen de woningen zijn hier en daar singels aangelegd.

Groen en water omsluiten als een gordel de gehele wijk: de smalle groenstrook langs de Leidsewallenwetering, het Van Doornenplantsoen met sportvelden als afscherming langs de Australiëweg, het groengebied in de noordoosthoek van de wijk en het parkgebied langs de Zegwaartseweg en de Schinkelweg/Den Hoorn.

Tussen de hoogbouw en de laagbouw in de kern bevindt zich het kleine wijkpark het Rakkersveld, dat naadloos overgaat in de openbare groenstroken achter de galerijflats.

Dwars door het gebied loopt een langgerekte singel die de lijn van de bebouwing volgt. Ook langs de Van Diestlaan, de Bootsmastraat en de Voorhamstraat en langs de Du Meelaan zijn smalle singels aangelegd. Ter hoogte van het Croesinckplein is de singel verbreed tot een vijverpartij.

Groenstroken en bomenrijen zijn te vinden langs de ringwegen Osyiaan, Du Meelaan, Van Aalstlaan en Van Diestlaan.

'Of men woont in hoogbouw, of men woont op de begane grond'.

Eén van de drie torenflats van twintig lagen hoog langs de Van Aalstlaan die als 'landmarks' in de wijk fungeren.

Het beeld van de eerste bebouwing in Palenstein is zeer contrastrijk: er is hoogbouw van tien tot twintig bouwlagen en er zijn laagbouwwoningen, met niets er tussen in. In de optiek van de stedenbouwers uit de jaren zestig was er dan ook geen plaats meer voor middelhoge bouw zonder lift: men woonde òf op de begane grond in een eengezinswoning òf men woonde 'hoog', voorzien van alle comfort. Pas later, met name in de jaren tachtig, verscheen de middelhoge bouw in Palenstein, variërend van vier tot acht bouwlagen.

Vooraf de galerijflats met hun fraaie ritmiek van doorlopende balkonhekken zijn imponerende verschijningen in de wijk. De vier woontorens in de vorm van gesloten portiekflats fungeren door hun hoogte van twintig lagen als 'landmarks'.

De eengezinswoningen zijn voor het merendeel traditionele tweelaags huizen met een langskap, gesitueerd aan rechte straten met hier en daar een pleintje. Eveneens traditioneel is de ligging van de voorgevels aan de straat en de tuinen aan de achterzijde. Het bebouwingsbeeld van deze woningen is gaaf bewaard: er zijn weinig verstoringen in de gevels en de dakvlakken zijn niet doorbroken door later toegevoegde dakkapellen.

Voor meer afwisseling zorgt de bebouwing langs het water van de Schinkelweg/Den Hoorn en de Zegwaartseweg, waar naast langskappen ook woningen met platte daken voorkomen en waar vooral de aantrekkelijk geschakelde woonhuizen aan de Van der Werffstraat een bijdrage leveren aan een gevarieerd bebouwingsbeeld.

De strakke horizontale ritmiek van de eerste hoogbouw zien we niet meer terug in de flatbebouwing die in de jaren zeventig en tachtig tot stand kwam. Als eerste het Huys te Palensteyn aan de Schoutenhoek met zijn terugspringende gevel (1971) en de terrasflat aan het Douzapad met verschillende in- en uitspringende bouwvolumes (1978). Hierin komt de omslag naar kleinschaliger bouwen die als reactie volgde op de toen als onmenselijk gevonden hoogbouw, tot uitdrukking.

*De EBA gebouwen aan de Ambachtsherenlaan (Diederik van Teilingenlaan)
in het voorjaar van 1970, vlak voor de oplevering.
Hier zijn de oorspronkelijke hekwerken van de galerijen te zien.
Foto Wim Coutier.*

*Palenstein is gedeeltelijk bebouwd.
Op de voorgrond de Intervam flats, daarachter de laagbouw (1968).
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

De architectuur van de flats en van de eengezinswoningen is tot stand gekomen door een vergaande standaardisatie van de bouwmethode als gevolg van de toepassing van systeembouw. Deze kende drie varianten: de stapelbouw, die in Driemanspolder is toegepast, de gietbouw en de montagebouw.

De galerijflats zijn gebouwd volgens de gietbouwmethode waarbij het beton op de werkplaats in bekistingen werd gestort tot vloeren en wanden.

560 stuks zijn opgetrokken door aannemer EBA NV te Amsterdam volgens het gietbouwsysteem EBA II. Het ontwerp is van architectenbureau Zanstra, Omelig Meyling en de Clerq Zubli uit Amsterdam. Met name Piet Zanstra heeft vele woningbouwprojecten uitgevoerd in Den Haag. Zijn manier van bouwen wordt gekenmerkt door een vrij rigoureuze, recht toe recht aan stijl, die ook tot uitdrukking komt in de Zoetermeerse flats. De onderbouw van de flats is teruggedigd en oorspronkelijk uitgevoerd in donkerbruin metselwerk. Daarboven zijn de woningen gelegen die via de galerijen toegankelijk zijn. Een aantal trappenhuisen, geplaatst in het midden van de blokken of in de knik, ontsluit de flatwoningen. De woningen zijn over de volle breedte voorzien van deur- en vensterpuien die alle op dezelfde wijze zijn ingedeeld. De indeling is standaard: aan de galerijkant liggen de keuken, de entree en twee slaapkamers, aan de balkonkant de woonkamer en nog twee slaapkamers. Tussen de slaapkamers bevinden zich de hal, wc, douche en berging. Hier is ten opzichte van de traditionele eengezinswoningen sprake van een omgekeerde woningplattegrond. Niet de woonkamer bevindt zich naast de entree en gang aan de voorzijde maar de keuken die voorheen altijd achterin het huis was gesitueerd aan het eind van de gang. Een trend die al eerder voorkwam (bijvoorbeeld bij de woningen aan het Wilgenplein in het Dorp), maar die met de bouw van galerijflats echt in zwang raakte. Oorspronkelijk waren de galerijen afgesloten door spijltjeshekken met gesloten stroken van witte platen ter plaatse van de voordeuren. Deze werden in 1980 vervangen door de huidige open balkonhekken. Vanwege betonrot werden de prefab galerij- en betonplaten ook vervangen.

Intervam bouwde 540 flats die vrijwel gelijk zijn aan de EBA-flats, alleen zijn er enige verschillen in de woonhuisplattegronden en is hier voor de kopgevels voor een lichte beige/gele baksteen gekozen. Deze bouwmaatschappij maakte gebruik van het RBM-gietbouwsysteem. De Intervamflats bezaten van het begin af aan open balkonhekken. Door de vervanging van de gesloten hekken van de EBA-flats is het onderscheid aan de buitenzijde tussen de flats weggevallen.

De entrees van de galerijflats werden in de jaren negentig verfraaid.

*Eén van de woontorens aan de Van Aalstlaan.
Daarnaast de in de jaren negentig afgebroken parkeergarage.
Op de achtergrond de Zegwaartseweg in een nog maagdelijk landschap.
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

In de tweede helft van de jaren negentig kreeg de buitenkant een opknapbeurt. De entrees werden verfraaid met opvallende luifels en de liften/trappenhuisen kregen door de toepassing van gekleurde buizen een vertikaal accent. Het ontwerp is van A3 Architecten te Rotterdam. Ook de bergingen werden verbeterd.

De eindeloos lijkende horizontale ritmiek van de gevels van de galerijflats wordt verlevendigd door het contrast tussen de donkere baksteen en de licht getinte pui-invullingen, de balkonhekken en de betonnen galerijplaten op consoles.

De drie torenflats van twintig lagen langs de Van Aalstlaan zorgen voor een vertikaal accent in de wijk. Ze zijn een ontwerp van architecten- en ingenieurbureau Bakker en Bakker te Amsterdam. Elke woontoren bevat 160 woningen. In de onderbouw zijn de centrale hal, het trappenhuis, dienstruimten en bergingen gesitueerd. Bij twee van de torens werd voorzien in een parkeergarage, toen een noviteit in Nederland. Iedere auto kreeg zijn eigen (gehuurde) vak. De garages zijn in de jaren negentig verwijderd. De vierde toren, als onderdeel van het winkelcentrum aan het Croesinckplein is ontworpen door architectenbureau W.J. Fiolet en M.E. Limburg uit Rotterdam. De toren is opgetrokken uit licht gekleurd metselwerk met betonnen dakranden en sierlagen. Onder de kantoren bevindt zich een open parkeergelegenheid.

Ook in de traditionele gezinswoningen met kap is standaardisering van de bouwmethode toegepast hetgeen een inwisselbare architectuur heeft opgeleverd. De 348 woningwoningen zijn ontworpen door architectenbureau L.J. Cusell, J. Cusell en A.H. Willems uit Den Haag en architectenbureau W.H. Verschoor uit Rijswijk.

De Fort-woningen zijn gebouwd volgens het Fort montagebouwsysteem. Bij dit systeem werden de prefab onderdelen naar de bouwplaats getransporteerd en ter plekke gemonteerd. Architect P. Leenman uit Woudrichem had de directie over de bouw, en de uitvoering lag in handen van aannemer fa. Plomp uit Capelle aan de IJssel.

In architectonisch opzicht springen de woningen aan de Van der Werffstraat eruit. Ze zijn in 1970 gebouwd naar ontwerp van het architectenbureau Verschoor uit Rijswijk en gebouwd door aannemer L. Bontenbal. Zowel voor de situering rond een pleintje als voor de plattegrond van de woningen is het vierkant als basismodule gehanteerd. De woningen zijn twee lagen hoog met een plat dak. De uitkragende verdiepingen steunen op stalen kolommen waaronder zich open ruimten bevinden die benut worden als terras of als parkeerplaats. Aardige details als driehoekig uitgebouwde ramen verlevendigen de verder strak en sober gehouden gevels die in een ruwe, licht gekleurde steen zijn opgemetseld. Ook aan de Wolfertstraat staan enige woningen van dit type.

De woningen aan de Van der Werffstraat zijn gebaseerd op het vierkant als basismodule die zowel in de bouw als in de verkaveling rond een pleintje tot uitdrukking komt.

Een gedeelte van de traditionele eengezinswoningen in Palenstein is gebouwd volgens het standaard Fort montagebouwsysteem. Deze woningen staan bekend onder de naam Fort-woningen (Sandrinapad).

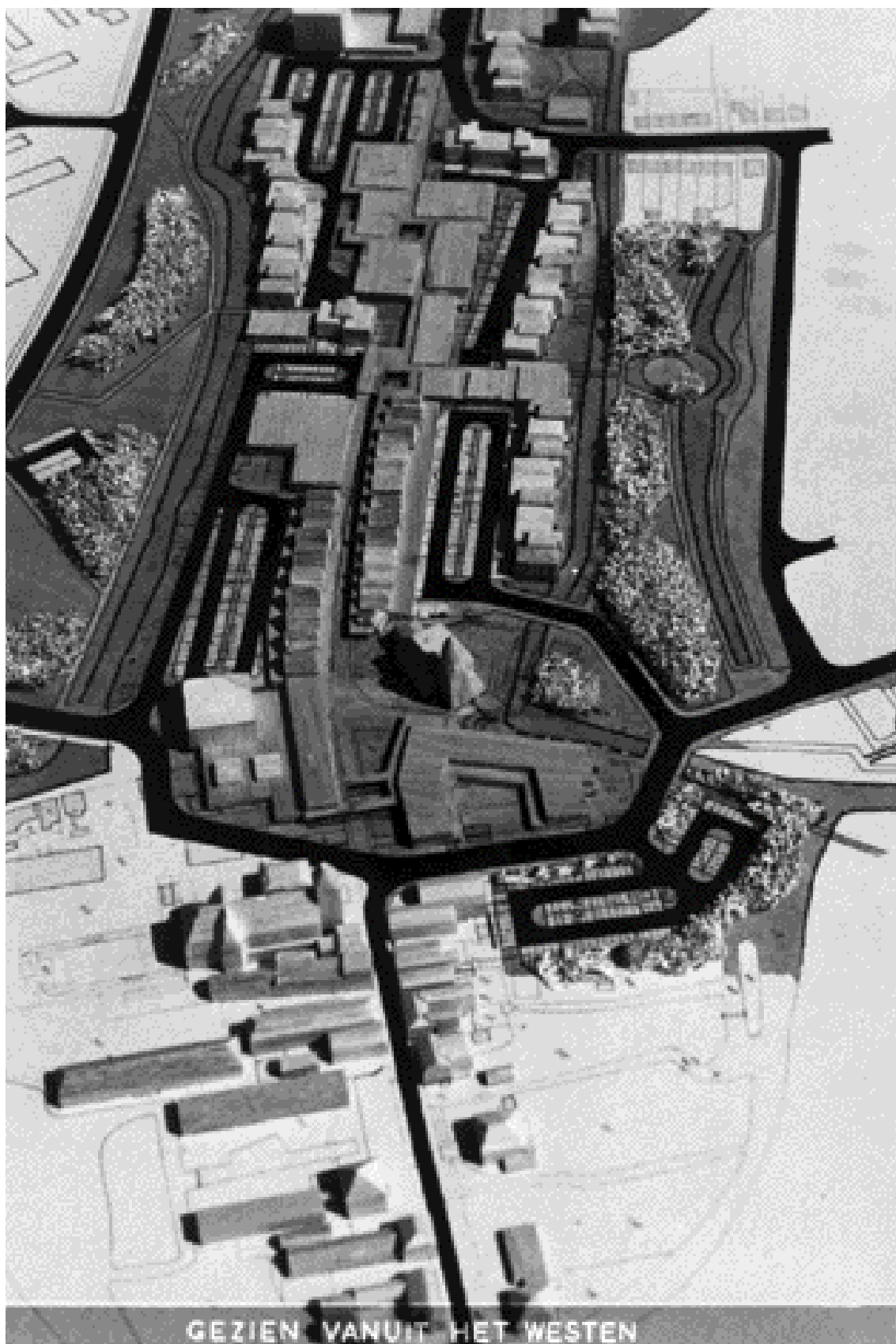
Betrekkelijk jonge wijken blijken aan het begin van de 21ste eeuw niet meer in alle opzichten aan de wensen te voldoen. Andere leefvormen, meer behoefte aan koopwoningen, als saai en monotoon ervaren bebouwing en een gewijzigde bevolkingsopbouw zijn factoren waarom een wijk niet meer aantrekkelijk wordt gevonden. De oplossing is herstructurering of herontwikkeling.

De wijk Palenstein is in Zoetermeer de eerste waarvoor een plan van aanpak voor herontwikkeling is vastgesteld. Als problemen zijn gesignaleerd een slechte onderhoudssituatie van woningen, vervuiling, kleine criminaliteit en overlast van bewoners onderling. Veel inwoners hebben een economisch zwakkere positie dan elders in Zoetermeer. Als te nemen maatregelen wordt onder meer gedacht aan het minder compact maken van de hoogbouw door sloop van de galerijflats en herinrichting van de openbare ruimte. De scholenhoek in het Van Doornenplantsoen gaat verdwijnen. Hier zijn woningen en kantoren gepland. Het oorspronkelijke idee van concentratie wordt zo verlegd naar spreiding.

*De brede Du Meelaan fungeert als ringweg.
De banen worden van elkaar gescheiden door groenassen met bomenrijen.*

- 'Bakermat' van de stad Zoetermeer
- De historische dijken en weteringen die Palenstein aan drie zijden omsluiten
- De voor de jaren zestig kenmerkende stedenbouwkundige opzet van de wijk met ringwegen en buurtstraten waarbij hoge galerijflats de kleinschalige eengezinswoningen afschermen als overgang naar de structuur van het oude dorp
- De strakke compositie in evenwijdige lijnen van de galerijflats
- De speelse verkaveling en de doordachte uitvoering van de woningen rond een pleintje aan de Van der Werffstraat
- Het stedenbouwkundige patroon van de eengezinswoningen, bestaande uit stempels van evenwijdige en U-vormig geplaatste blokken

*Deze maquette toont de Dorpsstraat als modern wijkwinkelcentrum (1969).
Foto Gemeentearchief Zoetermeer.*

CONCLUSIE

Palenstein is een typisch en gaaf exponent van de jaren zestig. De stedenbouwkundige opzet volgt het gebruikelijke patroon van ringwegen en buurtstraten die in een duidelijke hiërarchie ten opzichte van elkaar staan. Grootschalige hoogbouw en laagbouw wisselen elkaar af. Er zijn ruime groenvoorzieningen, zowel langs de randen als binnenin de wijk. Goed herkenbaar is het consequent doorgevoerde stedenbouwkundige patroon waarin de galerijflats en de laagbouw zijn gegroepeerd.

Het bebouwingsbeeld is over het algemeen goed bewaard. Er zijn weinig wijzigingen ten opzichte van de oorspronkelijke situatie en er zijn weinig verstoringen in gevels en dakvlakken.

BRONNEN EN LITERATUUR:

Semi-statisch archief Bouw- en Woningtoezicht, Gemeente Zoetermeer.

Bosma, K. en C. Wagenaar (red.). Een geruisloze doorbraak. De geschiedenis van architectuur en stedenbouw tijdens de bezetting en de wederopbouw van Nederland. *Rotterdam 1995.*

DLC Architectuurhistorici. Invullen en uitbreiden. Een cultuurhistorische verkenning van naoorlogse wijken in Den Haag 1945-1965. *Den Haag 2000.*

Genth, B. van. Zoetermeer, ontwikkeling van een nieuwe stad. *Zoetermeer 1999.*

Grootveld, R. en B. Koopmans. Zegwaartseweg/Rokkeveenseweg/Schinkelweg/Den Hoorn e.a. Historische straten in Zoetermeer. *Zoetermeer 1994.*

Historisch Genootschap Oud Soetermeer. De geschiedenis op straat. Een ontdekkingsstocht langs de Zoetermeerse cultuurhistorie. *Zoetermeer 2001.*

Huisman, J. e.a. Honderd jaar wonen in Nederland 1900-2000. *Rotterdam 2000.*

Ibelings, Hans. De moderne jaren vijftig en zestig. De verspreiding van een eigentijdse architectuur over Nederland. *Rotterdam 1996.*

Langeveld, Simone. Zeventien Zoetermeerse kerken. *Zoetermeer 1992.*

Mastenbroek, J. Door wijsheid wordt een huis gebouwd. Christelijke woningbouwvereniging 1964 "Zoetermeer" 1984. *Zoetermeer/Gouda 1989.*

Nannen, Anne-Marie. Emmen groeit! De veranderingsprocessen in de sociale woningbouw in Emmen. Architectuur, stedenbouw, volkshuisvesting en herstructurering in vijftig jaar tijd. *Assen 2000.*

Tijdschriften Zoetermeer (1967-1971), Zoetermeer Stad (1971-1993).

Vermeulen, T. Vijf meter onder N.A.P. Water in Zoetermeer. *Zoetermeer 2000.*

'Zoetermeer: de wrange maak van dilemma's' in: Wonen-TA/BK 1978, blz. 7-51.

Zoetermeer, jong of oud? Een terugblik op het verre en nabije verleden. *Uitgave gemeente Zoetermeer 1997.*

COLOFON

Uitgave:

Afdeling Milieu, Bouwen en Wonen, gemeente Zoetermeer

Analyse en tekst:

Botine Koopmans

Redactie:

Ralph Goutier
Dick Valentijn

Tekeningen:

Ralph Goutier

Fotomateriaal:

Botine Koopmans, tenzij anders vermeld

Grafische verzorging:

Marjon van Kan
Atelier voor Grafische vormgeving
Zoetermeer

Reproductie:

Xerox Business Services
DTP Zoetermeer

Deze publicatie behoort bij de wijkexposities 'De Gave Stad' die in de periode 2001 - 2003 georganiseerd worden door de Stichting Floravontuur, Van Zeijl Photo Design en de gemeente Zoetermeer.

Zoetermeer 2001

Afbeelding omslag: Gezicht op de bouw van het Croesinckplein vanaf de Zegwaartseweg (1973).
Foto: Wim Goutier.

